

explícit com a 'protecció moral' en Sor Villena: «Qual terra lo sostendria, si la *ombra* d'esta Senyora no la cobris» (*Vita Chr.*, cap. 12); notem, a més: «ab vostra *ombra* jo pervindrè als honors» (Lacav.), d'on el mall. *tenir bona ombra* 'gaurid' de la protecció d'algú, tenir amics influents', com queda expressada en aquesta cançó popular recollida a Mall.: «No't cases amb sabaté perquè't tirarà sa forma; / casa't amb un escolà, que s'escolà té bon' ombra» (*DAG.*, que cita de MilàF, Romllo); a més és expressió mall. *tenir bona o mala ombra* 'tenir bon o mal averany'; *fer ombra a algú* 'enfosquir els seus mèrits' (Lacav. 1696); *fer passar per l'ombra* 'enganyar' o més exactament 'ensibornar, entabanar', usat per Coromines, «aquesta és l'ocasió de *fer passar els vells per l'ombra*», traduïnt v. 885 de *Formiò* de Terenci («eludendi occasiost mihi nunc senes»);² el mateix escriptor deia en una carta personal de 18-x-30: «la gent sempre s'ha rigut dels que'n treuen més al sol que no n'hi ha a l'*ombra*», segons sembla en el sentit que la gent es riu del qui ostenta més luxe o riquesa que la que posseeix en realitat (la que té a l'*ombra* de la seva bossa); amb un altre matís recull a Olot el *DAG.* l'expressió *tenir més a l'ombra que al sol*, amb la nota: «se diu per a indicar favorablement que algú promet fer més del que ha fet»;³ per a altres accepcions i fraseologia, veg. *DFa.*, *AlcM* i *DAG.* Notem, a més, que en la terminologia mèdica s'usen *ombra de feridura*, *ombra d'infart* (Alzina Bofill, *Ann. Med. Acad. C. M.* LXVIII, 685). En l'aspecte fonètic, s'ha d'afegir que en alguns punts del català occidental aquest mot es pronuncia amb *o* oberta (n. 1).³

Avui dia el castellanisme *sombra* ha penetrat bastant o molt en certes zones i localitats. A Barcelona se senten les dues formes, essent *ombra* la forma tenaçament preferida per molta gent.⁴ En el País Valencià, d'altra banda, la penetració de *sombra* ha estat molt avançada. JCoromines fa constar, en diverses notes preses durant les seves enquestes en aquella regió (1961-63), que *sombra* era general en tota la zona des del Nord (Morella) fins al centre, amb poques excepcions,⁵ però *ombra* resistia millor a la zona central i es tornava a sentir molt per la Marina i a la Vall de Guadalest.⁶ Tot indica, tanmateix, que l'arrelament de *sombra* no deu ser molt antic, datant només del segle XIX, quan els diccionaris de l'època comencen a recollir-la al costat d'*ombra*.⁷ Altrament, però, apareixen exemples de *sombra* en alguns textos del S. xv, com per exemple en el *Curial*: «Yo-us fiu companyia gran temps contra Laquesis, e encara vuy vos toca algun poch la mia *sombra*. Sapiats que --- he nom Enveja» (*NCl.* III, 225.10); no sabem si és aquest l'únic exemple en aquest text, i si ho és potser sigui una errada de lectura o d'impremta, però tanmateix n'apareixen alguns exemples també en StVicentF: «Estant colxí vingué súbitament una *sombra* que li donà hun colp que'l gità en terra mig mort» (*Sermons* II, 230.4), «e axí com en lo sol ha *sombra* del sol engendrant --- axí és en Déu: ha-y Pare engendrant --- com la calor de la *sombra*» (ib. II, 239.31-33; en canvi *ombra* en

Quar., 80.16, 82.125, 91.27). No hem de qualificar aquestes formes amb *s-*, sigui del *Curial* o de StVicentF, de castellanismes, que no eren gens freqüents en el català del S. xv en el P. Val. ni enlloc. Recordem, amb aquest motiu, que la *s-* del cast. *sombra* s'havia originat per la influència de *sol* en les construccions com *sol* i *ombra*, *solana* i *ombria*, conceptes correlatius, oposats i acoplats constantment en la llengua parlada; i, en efecte, un resultat de tal ús va ser *solombra* 'ombra', que apareix en els dialectes lleonesos, judeo-espanyols, portuguesos i occitans (cf. *souloumbrouso*, usat per Mistral en *Calendau*: «soun istòri *souloumbrouso*», VII, 2, 6, traduït com «leur histoire nébuleuse»). Vist això, no seria desenaoniat admetre que *sombra* també es donaria, esporàdicament, en català, però que no s'havia generalitzat com en les llengües veïnes, el castellà i el portuguès. (Pel que fa a les falses grafies com *assombrar* i *ressombrar* que hom ha imprès en alguns textos, veg. infra.)

DERIV.: *Ombrada* [*DAG.*]. *Ombradis*, *-isa*, adj. [1575, *ThPu.*: «Hort *ombradis*: Hortus opacus» (p. 42); subst., m., en alguns escriptors mall. com M. de S. Oliver, Mn. L. Ribèr (*AlcM*); segons *Cost. Manc.* I, p. 100, a l'Empordà *ombradis* val el mateix que *arbre ofegat*, és a dir, arbre que està abrigat per la brancada d'un altre arbre i que no pot tenir creixença normal]. *Ombradiu*, adj. 'ombrívol': en *Libre de les Medic. Part.* d'Ibn Wáfid (ms. S. XIV): «[e]l capilli veneris és herba que nax en los logars *ombradius* e en les fontz» (p. 27); m. 'lloc ombrívol', fou usat per S. Guinot (*Esc. castellon.*, 60) i sentit per JCoromines a Castelló Pl., 1961; 'tros de terra que mira al nord, on no toca el sol' (Pla d'Urg., *AlcM*).⁸ *Ombrall* 'lloc ombrós' (val.). *Ombrar*, veg. *aombrar* (infra). *Ombratge* ['indret ple d'ombres', 1474, *TrobesVMaria*; *aombratge* 'construcció rudimentària per redossar-s'hi', en la *Cròn.* de Marsili (2.ª meitat S. XIV)]. *Ombrei* 'bac, obac, lloc de la muntanya oposada al sovell' (*DAG.*, sense localitzar); un ex. dels *Jocs Florals* de 1909 en *AlcM*. *Ombrejar* 'fer ombra' [1617, Agustí, *Secrets d'Agr.*, 75; «Casi a nivell d'ull, veia la bassa, tota *ombrejada* de salzes i pomeres» (Vayreda, *Punyaalada*, 4.ª ed., p. 102); 'fer ombres d'una pintura', Lab. 1840: *sombrejar*]. *Ombreig* [JRuyra]. *Ombrella* ['el paraigua que serveix per a cobrir el sacerdot que porta el viàtic' (*DAG.*, usual segons *AlcM* al Camp de Tarrag.); 'parasol petit de senyora' (JRuyra)], adaptació del fr. *ombrelle* (1588, *ARom.* XIV, 135). *Ombrer*, adj. 'poc o gens assolellat', com «un camí *ombrer*» (*DAG.*); *ombreira* 'baga, paratge on no toca el sol' (recollit a Besalú, *DAG.*); 'glorieta o barraça per a guardar-se del sol' (Griera, *BDC* XX, 30, localitzat a Lledó, Emp., un ex. de Victor Català en *AlcM*).

Ombri, vid. *ombriu* (infra). *Ombria* [mot propi de la zona de Tortosa i del País Valencià: 'ombra', usual a Tort. (*BDC* III, 104), i segons *AlcM* també a Benissa (La Marina), i Castelló Pl.; figura un cop en l'obra del castellanenc Pascual Tirado, 1920; 'lloc on no toca el sol' (c. 1800, Sanelo; Escrig 1851), usual des dels